

Władysław Marek Kolasa

SYSTEMY DLA BIBLIOTEK SZKOLNYCH I KRYTERIA ICH OCENY

1. Wstęp

Polski rynek systemów do obsługi bibliotek szkolnych zmienił w ostatnich latach bardzo znacząco. Wpłynęło na to wiele czynników, przede wszystkim zaś zadziałał znaczący postęp technologiczny w branży IT. Zdobyte techniki, a głównie zaś internet, zadomowiły się już na stałe w sferze usług, komunikacji i produkcji, tworząc nową jakość w zarządzaniu obiegu informacji. Powszechna już w zasadzie dostępność mikroinformatyki i jej masowe wykorzystanie zrodziła potrzebę by programy były maksymalnie **proste i intuicyjne**, a jednocześnie by **oferowały obsługę norm i standardów**.

Szczególnie ważny jest ów ostatni aspekt, gdyż w dobie internetu niebagatelnie wzrosła rola współpracy między różnymi programami, które komunikują się ze sobą. Jakkolwiek stosowanie standardów nie jest prawnie obligatoryjne, warto jednak pamiętać, że ich przyjęcie daje wymierne korzyści. Dzięki nim biblioteki mogą czerpać z dorobku innych bibliotek (np. kopiować gotowe rekordy), łączyć się w konsorcja regionalne i lokalne, a tym samym znacząco podwyższać jakość usług i jednocześnie obniżać koszty działalności. Nie jest to jedyny argument. Specjaliści szacują, że większość bibliotek wymienia oprogramowanie co kilka, kilkanaście lat. W obliczu takiej perspektywy, nie jest ważne na jakim programie aktualnie pracujemy, lecz to, czy zawarte w nim dane są dobrej jakości i czy pozwolą się przenieść do innego systemu.

W świecie bibliotek rolę taką odgrywają przede wszystkim: **standardy wymiany danych bibliograficznych** (szczególnie MARC21, ISO2709), które są czymś nadrzędnym wobec tradycyjnych przepisów katalogowania; inne **powszechnie uznane normy branżowe** (wzory druków, skróty, szeregowanie itp.); **standardy statystyczne, księgowo, rachunkowe i edukacyjne**; a także nie skodyfikowane **zasady utrwalone w polskiej tradycji bibliotekarskiej**, które są zależne o organizacji biblioteki (wolny dostęp do księgozbioru, obsługa czytelnia, liczba filii, rodzaj szkoły itp.).

Oczywiście sprawy standardów, jakkolwiek ważne, nie są jedynymi argumentami, którymi należy się kierować na etapie wyboru systemu. Problemów jest wiele, a najważniejszy spośród nich – to racjonalne rozstrzygnięcie dylematu pomiędzy **możliwościami finansowymi** biblioteki a **oczekiwaniem wobec programu**. Doświadczenie bowiem wskazuje, że cena systemu jest zwykle wprost proporcjonalna do jego jakości.

Wybór programu jest procesem dość złożonym. Wymaga bowiem zarówno wiedzy z dziedziny bibliotekarstwa, jak i informatyki oraz musi być poprzedzony rzetelną analizą potrzeb i oczekiwań. System winien być optymalnie dobrany. Przed podjęciem decyzji należy zgromadzić wiedzę na temat modernizowanej biblioteki. Wiele zależy od organizacji placówki (wielkość księgozbioru i jego planowany przyrost, liczba zatrudnionych bibliotekarzy, liczba czytelników, czy istnieją filie itp.), ile planujemy stanowisk dla czytelników, jakiego rodzaju zbiory gromadzi, czy ma jakieś specjalne funkcje do spełnienia (np. w szkołach zawodowych), czy istnieje wolny dostęp do księgozbioru, czy tworzymy lokalną kartotekę zagadnieniową itd. itp.

Mimo dużej rozbieżności potrzeb i wymagań można w przypadku małych i średnich bibliotek szkolnych sformułować kilka wskazówek natury ogólnej, którymi należy się kierować przy wyborze systemu. Współczesny system biblioteczny powinien obligatoryjnie:

- oferować obsługę wszystkich czynności niezbędnych w pracy biblioteki (OPAC, transakcje, akcesje, inwentarze, wydruki, statystyki, skontrum itp.),
- obsługiwać biblioteczne standardy i normy branżowe (ISO, MARC itp.),
- szanować biblioteczne tradycje (wzory druków, procedur itp.),
- mieć przyjazny interfejs, aby jego obsługę i administrację mógł sprawować bibliotekarz (nie informatyk),
- współpracować ze skanerami kodów kresowych,
- działać na typowych komputerach klasy PC,
- umożliwiać wielodostępną pracę w środowisku sieciowym,
- wykorzystywać zalety internetu (OPAC WWW, katalogowanie z wykorzystaniem z39.50),
- niezwykle ważne jest też, aby był relatywnie tani (nakład inwestycyjny i koszty stałe),
- oraz aby jego producent miał ugruntowaną pozycję na rynku (co najmniej kilkadziesiąt instalacji), gdyż tylko to gwarantuje rozwój systemu i zapewnia tzw. bezpieczeństwo technologiczne.

Oceniając system warto też sprawdzić, czy istnieje dokumentacja, podręcznik dla bibliotekarza, czy organizowane są szkolenia, czy producent oferuje wsparcie techniczne, serwis poprawek itp. Szerzej ten temat rozwijają dwa raporty o zbliżonym charakterze, w których scharakteryzowano rynek oprogramowania w roku 2002 i 2004¹.

¹ W. M. Kolasa, M. Rogoż: Polskie programy biblioteczne dla małych i średnich bibliotek publicznych: raport 2002 [W:] Komputeryzacja i informacja elektroniczna w bibliotekach publicznych. Red. E. Górską. Warszawa 2003, s. 39-78, toż: <http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/raport/> oraz W. M. Kolasa: Polskie systemy

2. Programy, producenci, dystrybutorzy

Obserwacja oferty na polskim rynku skłania do wniosku, że wybór wśród systemów dla bibliotek szkolnych jest dość szeroki. W bieżącej ofercie znalazło się aż 8 specjalistycznych programów: **MOL**, **Sowa** i **Sowa2** (w wersjach szkolnych), **Biblioteka [Progman]**, **Biblioteka „Biały Kruk”**, **Biblos** (dawniej: Biblioteka 98, Biblioteka 2000, Biblioteka 2002), **Co-Liber**, **Exlibris** i **Biblioteka Szkolna**. Warto jednocześnie zauważyć, tylko trzy z nich są adresowane wyłącznie dla bibliotek szkolnych (MOL, Biblioteka [Progman] i Biblioteka Szkolna; pozostałe występują w wielu wersjach np.: Sowa – ma kilka wersji dla różnych bibliotek (publicznych, naukowych, rozproszonych), podobnie Co-Liber, Biblos czy Exlibris. Z drugiej strony nie są to jedyne krajowe programy biblioteczne. Rynek oferuje wiele programów, które celowo pominięto, np. programy przeznaczone dla innych bibliotek (np. dostosowane do bibliotek publicznych – Libra, MAK, Patron i in.), liczne programy specjalistyczne (np. do obsługi baz danych – Expertus, ISIS), czy systemy dla dużych bibliotek (głównie zagraniczne: Virtua, Horizon, Aleph, czy polski Prolib i in.).

Na etapie rozpoznawania oferty warto zwrócić uwagę, na lokalizację producenta lub dystrybutora oraz czy w najbliższej okolicy istnieje jego oddział. Praktyka uczy, że na etapie wdrażania może zachodzić konieczność częstych kontaktów z przedstawicielem (instalacja, konfiguracja, szkolenia itp.). Warto też skorzystać z powszechnej możliwości samodzielnego zapoznania się z możliwościami programu bez konieczności jego zakupu. Każdy producent oferuje bowiem bezpłatną wersję demo (do pobrania z wiryny www lub na płycie CD-ROM, którą można zamówić telefonicznie), bezpłatną wersję czasową lub pokaz w siedzibie dystrybutora. Równocześnie warto zapoznać się z listą referencyjną, czyli wykaz istniejących instalacji (producent ma obowiązek ja przedstawić)² i ewentualnie samodzielnie kontaktować się z tymi placówkami.

Wykaz omawianych programów wraz z informacjami o ich producentach, przedstawicielstwach i dystrybutorach oraz informacje o wersjach demonstracyjnych zamieszczono w tab. 1.

biblioteczne dla małych i średnich bibliotek publicznych : suplement 2004 // W: [Materiały z VI Ogólnopolskiej Konferencji „Automatyzacji bibliotek publicznych” (Warszawa, 24–26 listopada 2004)] / red. E. Górka. – Warszawa, 2005 [w druku], toż: <http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/raport2004/> .

² Często lista taka znajduje się na witrynie producenta, np. Sowa: <http://www.sokrates.pl/lista.htm> lub Biblos: http://www.jezuk.com.pl/pages/bib_referencje.htm .

Tab. 1 Producenci i dystrybutorzy programów dla bibliotek szkolnych			
Program	Producent	Dystrybutor	Uwagi
MOL Optivum	MOL sp. z o.o. ul. Hryniewickiego 10 81-340 Gdynia e-mail: mol@mol.com.pl www: http://www.mol.com.pl/	VULCAN Sp. z o. o. ul. Kazimierska 15 51- 657 Wrocław e-mail: vulcan@vulcan.edu.pl www: http://www.vulcan.edu.pl/	Oddziały dystrybutora w większości miast wojewódzkich. Szczegółowy opis programu oraz materiały edukacyjne dostępne na witrynie producenta oraz dystrybutora. Brak wersji demo.
SOWA Szkoła	Sokrates Software L. Masadyński os. Batorego 13/27, Skrytka nr 40 60-689 Poznań 60 e-mail: sokrates@sokrates.pl www: http://www.sokrates.com.pl/	Producent	Autoryzowani przedstawiciele w Warszawie, Opolu, Rzeszowie, Sieradzu i Radomiu. Krótki opis programu dostępny na witrynie producenta. Wersja demo po zamówieniu tel. lub e-mail.
SOWA2 Szkoła	Sokrates Software L. Masadyński os. Batorego 13/27, Skrytka nr 40 60-689 Poznań 60 e-mail: sokrates@sokrates.pl www: http://www.sokrates.com.pl/	Producent	Autoryzowani przedstawiciele w Warszawie, Opolu, Rzeszowie, Sieradzu i Radomiu. Krótki opis programu dostępny na witrynie producenta. Wersja demo po zamówieniu tel. lub e-mail.
Biblioteka	ProgMan Software ul. Pułaskiego 6 81-368 Gdynia e-mail: biuro@progman.com.pl www: http://www.progman.com.pl/	Producent	Przedstawicielstwa w większości miast wojewódzkich. Szczegółowy opis programu oraz demo i część dokumentacji dostępna na witrynie producenta
Biblioteka „Biały Kruk”	Astar05 Al. Niepodległości 11/20, 15-649 Białystok e-mail: astar05@bial.pl www: http://www.astar05.bial.pl/	Producent	Szczegółowy opis programu oraz demo i dokumentacja dostępna na witrynie producenta.
Biblos	SoftStory s.c. ul. Konarskiego 10 33-100 Tarnów e-mail: poczta@softstory.pl www: http://www.softstory.pl/	Producent	Szczegółowy opis programu oraz demo i dokumentacja dostępna na witrynie producenta.
Co-liber (edu)	Exell - Systemy Zarządzania Informacją Sp. z o.o. ul. Wolska 45 00-961 Warszawa e-mail: biuro@exell.com.pl www: http://www.exell.com.pl/	Dystrybucja wersji edukacyjnej: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka i M.st. Warszawy Ul Smyczkowa 14 02-678 Warszawa www: www.pbw.exl.pl	Krótki opis programu dostępny na witrynie producenta. Wersja demo rozpowszechniana wraz z mies. „Enter” 2001, nr 3 lub po zamówieniu tel. lub e-mail.
Exlibris (edu)	TRIGGER Systemy komputerowe ul. Twarda 62A m.1 00-818 Warszawa e-mail.: info@triger.com.pl www: http://www.triger.com.pl/	Producent	Krótki opis programu oraz demo dostępne na witrynie producenta.
Biblioteka Szkolna	Autor: Tomasz Pietras e-mail: tomhislodz@interia.pl http://www.republika.pl/tomekpietras/	Autor	Dokumentacja oraz program dostępny na stronie autora

2. Ceny i wersje programów

Cena programu jest bez wątpienia jednym z najważniejszych kryteriów wyboru programu. Warto jednak uważnie prześledzić ofertę, gdyż przeważnie dystrybutor oferuje szereg wersji, wariantów i form sprzedaży oraz precyzyjnie zaplanować liczbę potrzebnych modułów (stanowisk dla bibliotekarzy i OPAC itp.).

W ostatnich latach upowszechniły się dwie dominujące formy sprzedaży: **zakup bezterminowy** oraz **dzierżawa**. Każda z nich ma swoje zalety i wady. Koszt zakupu bezterminowego jest zwykle wyższy, lecz jednorazowy, ale jednocześnie wymaga by co pewien czas zakupić aktualizacje i poprawki. Z kolei przy zakupie abonamentowym koszty jednorazowe są znacznie niższe, lecz powtarzalne (raty roczne lub miesięczne); przy tej formie umowy producent zwykle oferuje bezpłatne wsparcie (poprawki, serwis) i różne promocje, a niekiedy nawet gratisową przestrzeń na serwerze (np. Sowa i Sowa2).

Lektura zestawienia (tab. 2) skłania do wniosków, że bieżąca krajowa oferta jest bardzo szeroka. W wersji bezterminowej dostępne są bowiem programy zarówno za kwotę symboliczną (np. Biblioteka „Biały Kruk” – 350 PLN), programy dla nabywców o średnich możliwościach finansowych: 600–1000 PLN (Biblos, Co-liber, Exlibris), jaki systemy droższe: 1700–2900 PLN (Biblioteka [ProgMan], SOWA, MOL, SOWA2). Z kolei pozornie bezpłatny program Biblioteka Szkolna – realnie kosztuje ok. 1200 PLN, gdyż do funkcjonowania wymaga MS Access.

Oferta abonamentowa jest wprawdzie uboższa, lecz równie rozpięta. Już za 82 PLN możemy wypożyczyć Biblosa oraz za nieco wyższą kwotę MOŁa (250) lub skusić się na znacznie droższą Sowę lub Sowę2 (odpowiednio: 2196 i 2532). W tym ostatnim przypadku obsługą serwera zajmuje się producent, a użytkownik pracuje przez internet.

Tab. 2 Ceny programów dla bibliotek szkolnych (PLN, brutto)				
Program	Zakup jednorazowy (bezterminowy)		Dzierżawa (abonament za 1 rok)	
	Cena minimalna za 1 licencję	Uwagi / rozszerzenia	Cena minimalna za 1 licencję	Uwagi / rozszerzenia
MOL Optivum	2440,00	Każde kolejny klient – 960 PLN; aktualizacja – 1080 PLN; wersja dla DOS (1 licencja – 1817 PLN)	250,00	Kilka opcji: wersja XS (szkoły do 150 uczniów – 250 PLN); wersja S (151–300 uczniów – 450 PLN); wersja M (301–600 uczniów – 700 PLN); wersja L (601–1200 uczniów – 800 PLN); wersja XL (powyżej 1200 uczniów – 950 PLN); w każdym zestawie: nielimitowana liczba klientów, OPAC WWW, bezpłatne aktualizacje
SOWA Szkoła	1800,00	Wersja dla 2 klientów – 2800,00; wersja dla 5 klientów – 3500,00 PLN; OPAC WWW – 500,00 PLN	2196,00	Baza jest posadowiona na serwerze producenta (w cenę wliczono OPAC WWW); opłaty w ratach mies. (122+61 PLN); bezpłatne aktualizacje
SOWA2 Szkoła	2900,00	Wersja dla 2 klientów – 3900,00; wersja dla 5 klientów – 5500,00 PLN; OPAC WWW – 500,00 PLN	2532,00	Baza jest posadowiona na serwerze producenta (w cenę wliczono OPAC WWW); opłaty w ratach mies. (150+61 PLN); bezpłatne aktualizacje
Biblioteka (ProgMan)	1720, 20	Możliwy upust 20–25%. W ramach 1 licencji nielimitowana liczba klientów. Brak OPAC WWW	brak	
Biblioteka „Biały Kruk”	350,00	Trzy wersje: Mini – do 5 tys. wol. (350 PLN), MIDI – do 15 tys. wol. (550 PLN), MAXI – do 50 tys. wol. (850 PLN). Każdorazowo w komplecie bezpłatny moduł dla czytelników. Aktualizacja – ok. 50 PLN. Brak OPAC WWW	brak	
Biblos (edu)	683,00	Wersja standard (do 10 tys. wol.) – 683 PLN, wersja pro (bez ograniczeń) – 1074 PLN; wersja CS (sieciowa dla 5 stanowisk) – 1366 PLN; nadto inne wersje; aktualizacja – ok. zleżane od wersji (427 PLN i więcej). Brak OPAC WWW	82,00	Wersja standard (do 10 tys. wol.) – 82 PLN, wersja pro (bez ograniczeń) – 129 PLN; wersja CS (sieciowa dla 5 stanowisk) – 164 PLN; nadto inne wersje; bezpłatne aktualizacje
Co-liber (edu)	732,00	Każde stanowisko OPAC (183 PLN); Moduł importu MARC (1220 PLN); Dokumentacja (53,50 PLN); Nośniki instalacyjny (61 PLN). Brak OPAC WWW	brak	
Exlibris (edu)	1098,00	Wersja sieciowa dla do 5 stanowisk (tylko Pro) – 6100 PLN. W cenę nie jest wliczone serwer SQL. Brak OPAC WWW. Moduł importu MARC za dopłatą.	brak	
Biblioteka Szkolna	bezpłatny	Wymaga MS Access – (ok. 1200 PLN). Brak OPAC WWW	bezpłatny	

Źródło: Dane na podstawie informacji producentów

Proste porównanie cen nie może jednak prowadzić do błędnych wniosków. W ramach sprzedaży często zawarte są koszty ukryte, np. do pozornie taniego Co-libera 723 PLN należy dokupić moduł importu (1220), dokumentację i nośniki, w efekcie cena jego wzrasta do 2057 PLN). Jeszcze większe różnice ujawniają się gdy planujemy zakup kilku stanowisk, bywa, że nie ponosimy żadnych kosztów: np. kupując Bibliotekę [ProgMan] lub MOLa (w wersji abonamentowej) – w tym przypadku liczba klientów jest nielimitowana; w innych przypadkach zakup dodatkowego stanowiska dla generuje dodatkowe koszty.

Do równie dużego wzrostu kosztów może doprowadzić także nieostrożny zakup stanowisk dla czytelników (OPAC). W tym względzie istnieją cztery rozwiązania:

- program oferuje moduł OPACWWW (wtedy liczba użytkowników jest nielimitowana, a dodatkowo pozwala udostępniać nasz katalog w internecie) – np. MOL, Sowa, Sowa2 (w wersjach abonamentowej lub bezterminowej)
- rolę tę pełni specjalny klient, w dwu wersjach:
 - limitowany (np. Co-liber, po 183 PLN z każdego klienta) lub
 - nielimitowany: Biblioteka „Biały Kruk” (bezpłatny na dowolną liczbę stanowisk)
- pakiet licencji sieciowych: np. Biblios (CS, wersja sieciowa dla 5 stanowisk – 1366 PLN) lub Exlibris (Pro, wersja sieciowa dla do 5 stanowisk) – 6100 PLN)
- bezpłatna kolejna licencja – Bibliotekę [ProgMan], MOL (abonamentowy).

Kalkulując koszty należy także pamiętać o możliwych opłatach instalacyjnych i serwisowych; czasami są bardzo wysokie, np. Coliber: 164,70 PLN za godzinę, Biblioteka [Progman] –122 PLN za godzinę. Bywa jednak, że opłaty te są znacznie niższe lub bezpłatne dla użytkowników, którzy wykupią polisę serwisową (np. MOL). Koszty umowy serwisowej (inaczej polisy) są różne – wynoszą zwykle ok. 16-20% ceny programu zakupionego w wersji nielimitowanej lub bezpłatne w przypadku dzierżawy programu.

Niezależnie od wszelkich kalkulacji w niektórych przypadkach pierwszym krokiem oceny jest zbadanie czy program sprostą naszym wymaganiom. Może się okazać że tylko niektóre programy mają taką zdolność i oferta będzie węższa. Ma to znaczenie dla niektórych typów bibliotek, np. placówki o rozproszonej strukturze (kilka filii i centrala), które nie mają własnej sieci komputerowej i można je połączyć jedynie przez internet – spośród testowanych programów jedynie Sowa i Sowa2 dają takie możliwości. Wspomniany przykład był tylko egzemplifikacją. W rzeczywistości możliwe sytuacje można by mnożyć, stąd w przypadku szczególnych wymagań należy na wstępie zasięgnąć opinii eksperta informatyka.

3. Wsparcie techniczne, szkolenia

Ważnym aspektem oceny systemów jest rynkowa popularności na rynku, mierzona liczbą licencji. Warto podkreślić, że ten aspekt oceny odpowiada za tzw. technologiczne bezpieczeństwo produktu. Popularny program jest ustawicznie rozwijany i doskonalony, zaś użytkownicy mogą liczyć na serwis oraz wymianę doświadczeń. Wprawdzie nie w każdym przypadku zakup programu jest tożsamy z jego pełnym użytkowaniem, ale statystyka pozwala przynajmniej szacunkowo ustalić kierunki rozwoju.

Poniższe zestawienie (tab. 3) pozwala na stwierdzenie, że absolutnym liderem w polskich bibliotekach szkolnych jest MOL (ponad 3000 licencji różnych wersji), nieco niżej w rankingu lokuje się Sowa – 860 (z tego ok. 100 w bibliotekach szkolnych); 330 instalacji ma Biblos (w tym 230 w szkołach) oraz Sowa2 – 150 (w wersji dla szkół oferowany dopiero od 2005 r.). Inne programy – jak wynika z zestawienia – nie są zbyt popularne (40 i mniej licencji). Niestety nie udało się zdobyć informacji o liczbie użytkowników Biblioteka [Progman], a szacunki wskazują, że w niektórych regionach kraju zyskał sporą popularność.

Tab. 3 Użytkownicy programów dla bibliotek szkolnych (liczba licencji)		
Program	Użytkownicy 2004/2005	Uwagi
MOL Optivum	*3000	W tym użytkownicy wersji MOL 2000+ i Biblioteka Szkolna MOL (DOS)
SOWA–Szkoła	860	W tym ok. 100 w b. szkolnych; pozostałe w b. publicznych i naukowych
SOWA2–Szkoła	150	Produkt wprowadzony na rynek w 2005 r.; dotychczas w b. publicznych i naukowych.
Biblioteka (Progman)	b. d.	Prawdopodobnie kilkadziesiąt
Biblioteka „Biały Kruk”	60	W tym 40 w bibliotekach szkolnych, 20 w bibliotekach sądów i prokuratur
Biblos	330	W tym ok. 230 w bibliotekach szkolnych, ok. 100 w bibliotekach innych instytucji
Co-liber	*114	W tym kilkanaście b. szkolnych; pozostałe w b. pedagogicznych, naukowych, bankach, muzeach.
Exlibris Edu	*60	W tym ok. 10 w b. szkolnych; pozostałe głównie w kancelariach prawniczych
Biblioteka Szkolna (P)	1	
Źródło: Dane na podstawie informacji producentów; *dane szacunkowe i inne źródła ³		

Równie ważne dla wielu użytkowników są możliwości uczestniczenia w specjalistycznych szkoleniach. Producenci zazwyczaj systematycznie lub w miarę potrzeb organizują odpowiednie kursy lub szkolenia w formach zespołowych lub udzielają indywidualnych konsultacji. Informacja na tam temat są zwykle publikowane na witrynach www dystrybutorów⁴. Często w ofercie kursy są podzielona na pakiety dla użytkowników o

³ M. in.: Informacja o bibliotekach szkolnych : wyniki ankiety przeprowadzonej przez MEN // Internetowy Biuletyn Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych. – Nr 1 (marzec 2001) -

<http://www.biblioteka.edu.pl/biuletyn/001/ie4/ankieta/TAB8.TXT>; H. Dąbrowska: Komputerowe systemy obsługi - aktualna oferta dla polskich bibliotek // EBIB. – 2002, nr 8 -

<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/37/dabrowska.php> .

⁴ Np. Vulcan: <http://www.vulcan.edu.pl/szkolenia/index.html>

różnych poziomach zaawansowania i kończą się odpowiednim certyfikatem (np. MOL)⁵. W większości przypadków trwają one 1–3 dni, choć ich koszty są bardzo zróżnicowane.

Tab. 4 Kursy dla użytkowników programów dla bibliotek szkolnych	
Program	uwagi
MOL Optivum	Bogata oferta kursów w większości miast wojewódzkich w Polsce (3 dni – 660 PLN)
SOWA–Szkoła	Kurs w siedzibie firmy w Poznaniu (1 dzień – 350 PLN)
SOWA2–Szkoła	Kurs w siedzibie firmy w Poznaniu (1 dzień – 350 PLN), konieczna znajomość MARC21
Biblioteka (Progman)	Kursy w siedzibie klienta (97,60–122 PLN za 1 godz.)
Biblioteka „Biały Kruk”	Kurs zdalny (internet, 50 PLN)
Biblos	W siedzibie klienta (cena negocjowana z dealerem)
Co-liber	Negocjowany z dystrybutorem (164,70 PLN za 1 godz.)
Exlibris Edu	Szkolenia w siedzibie klienta (91,50–122,00 PLN za 1 godz.)
Źródło: Dane na podstawie informacji producentów	

4. Obsługa standardów⁶

Rola standardów – jak już wspomniano we wstępie – jest bardzo ważna. To dzięki standaryzacji staje się możliwa czynna i bierna współpraca z sieciami bibliotecznymi, zaś gromadzone lokalnie przez lata dane katalogowe mają bezpieczną postać. Standaryzacja gwarantuje wysoką jakość danych oraz umożliwia korzystanie z doświadczeń i dobrodziejstw współdziałania w konsorcjach⁷.

Wśród kilku najważniejszych bibliotecznych standardów kluczową rolę odgrywa format danych bibliograficznych. W Polsce rolę narodowego formatu od połowy lat 90. zyskał USMARC (obecnie pod nazwą MARC21)⁸. Dane w tej postaci tworzone są w katalogu NUKat, bibliografii narodowej i większości bibliotek w kraju i na świecie.

Tab. 5 Obsługa wybranych norm i standardów							
Program	Format danych				Import online	Wydruki standardowe*	Statystyki
	wewnętrzny	import	eksport	khw			
MOL Optivum	własny	MARC BN MARC21	MARC21	MARC21**	z39.50	wszystkie	wszystkie
SOWA–Szkoła	własny	MARC21	MARC21	własny	własny	wszystkie	wszystkie
SOWA2–Szkoła	MARC21	MARC21 ISO2709	MARC21 ISO2709	Marc21 ISO2709	z39.50	wszystkie	wszystkie
Biblioteka (Progman)	własny	MARC21 ISO2709	MARC21	własny	brak	wszystkie	wszystkie
Biblioteka „Biały Kruk”	własny	własny***	własny***	własny	brak	wszystkie	wszystkie
Biblos	własny	własny***	MARC21**	własny	własny	wybrane	wybrane
Co-liber	własny	MARC	własny	własny	brak	wszystkie	wybrane
Exlibris Edu	własny	MARC	własny	własny	brak	wybrane	wybrane
Źródło: ustalenia własne i inf. producentów							
* Wydruki niezbędne w bibliotece szkolnej (ks. inwentarzowa, zestawienia do dziennika b. szkolnej itp.)							
** Częściowo zgodny; *** Inne formaty (*.dbf, *.csv, *.mdb, *.xls itp.)							

⁵ Np. Vulcan: <http://www.vulcan.edu.pl/odkko/akredytacja.html>

⁶ W dalszych rozdziałach pominięto program „Biblioteka Szkolna” – gdyż zgodnie z deklaracją autora zaprzestano prac nad jego rozwojem, a w obecnej formie nie spełnia on wielu podstawowych wymagań (normy, standardy) i działa niestabilnie.

⁷ Więcej: Padziński A: Stosowanie Polskich Norm w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych. - Warszawa, 2000.

⁸ Oficjalna strona – Library of Congress Network Development MARC Standards Office: <http://www.loc.gov/marc/>

Producenci oprogramowania, jak wynika z zestawienia (tab. 5), rozmaicie traktują to zagadnienie. W większości przypadków **format wewnętrzny** nie jest zgodny z MARC21 (wszystkie z wyjątkiem Sowy2). Powód takiego postępowania jest jednak dość prosty – praca w czystym formularzu MARC jest uznawana za zbyt trudną i to skłoniło producentów do rezygnacji z tego rozwiązania. Czy ma to jakieś negatywne skutki? – I tak i nie. Złym skutkiem braku formularza MARC podczas katalogowania będą trudności w opisie skomplikowanych wydawnictw (szczególnie prac współwydawnych itp.), stąd biblioteki niejako z konieczności muszą je opisywać mało dokładnie lub w sposób uproszczony. Wydaje się jednak, że w przypadku małych bibliotek jest to wyjście racjonalne i możliwe do zaakceptowania. Innymi słowy – jest to rozsądna cena, którą można zapłacić by katalogowanie było prostsze.

Drugim, znacznie ważniejszym aspektem jest zdolność programów do **importu danych MARC**. W praktyce jest oznacza to możliwość do przejmowania danych bibliograficznych z innych systemów oraz bibliografii narodowej zapisanych jako pliki tekstowe. Właściwość ta pozwala istotnie skrócić czas katalogowania. Korzyści z tego płynące doceniło większość producentów i oferują takie mechanizmy (wyjątkiem jest tylko Biblos i Biblioteka „Biały Kruk”). Wadą tej formy importu jest cena – gdyż dane najczęściej należy kupić⁹ lub pozyskać z wybranych systemów¹⁰.

Inną formą importu jest wykorzystanie sieci Internet. W tym przypadku jest to operacja najczęściej bezpłatna i dająca dostęp do niemal nieograniczonych zasobów. Jest przy tym prostsza i szybsza. Aby wykorzystać też właściwość system winien mieć klienta obsługującego protokół z39.50. Wśród testowanych programów możliwość taką stwarza tylko MOL i Sowa2. Niektóre systemy wypracowały własne rozwiązania, np. Sowa (moduł RTK – który pozwala pobierać rekordy z innego systemu Sowa) oraz Biblos, gdzie zastosowano metodę „kopiuj do schowka – rozpoznaj – wklej”, która jednak zbyt często okazuje się zawodna.

Najważniejszym jednak aspektem oceny są możliwości **eksportu danych do formatów wymiennych (MARC)**. W praktyce oznacza to, zdolność do przekazania danych do innego systemu. Jakkolwiek wyposażono w tę opcję większość systemów (zabrakło jej w Co-librze i Exlibrisie i „Białym Kruku”), warto zwrócić uwagę, że deklaracja producenta, że system obsługuje eksport MARC nie zawsze oznacza to samo. Mówiąc precyzyjniej: jeśli dane w formacie wewnętrznym są kiepskiej jakości, to i eksport MARC będzie podobny. W

⁹ Np. dane z Przewodnika Bibliograficznego – zob. <http://www.bn.org.pl/Cennik.htm>

¹⁰ Możliwość taką stwarza np. Innopac BN (dane w formie ISO2709).

praktyce oznacza, to że wyjściowe dane są tylko w pewnym stopniu zgodne z MARC21 (pod tym względem niechlubnie przoduje Biblos – dający poważne błędy w 6xx, znakach umownych i polach kodowanych; akceptowalną formę zapewniają MOL, Biblioteka [ProgMan] i Sowa; z kolei w pełni poprawną postać danych oferuje Sowa2.

Kolejny problem to **kartoteki haseł wzorcowych (khw) i ich format**. Rolą khw jest kontrola jednolitości powtarzalnych elementów w opisie, które są tzw. punktami dostępu (autor, instytucja, seria, hasła przedmiotowe i in.). Dzięki kartotekom wzorcowym unikamy w katalogach błędnych wariantów, scalamy opisy tego samego typu i możemy tworzyć odsyłacze. Uzyskujemy też możliwość zbiorowej reorganizacji dowolnych wpisów, jeśli zaistnieje taka konieczność. Wprawdzie korzyści z tego płynące zauważyli wszyscy producenci, lecz tylko nieliczni sięgnęli po standard MARC21. W wielu programach khw są niekompletne i nie spełniają swoich funkcji (np. nie pozwalają na tworzenie odsyłaczy – braki te ma Biblioteka [Program], Exlibris, Co-liber, „Biały Kruk” i Biblos). W efekcie tylko MOL i Sowa2 w pełni obsługują odsyłacze oraz pozwalają bezpiecznie przejmować i wyprowadzać dane, co pozytywnie je wyróżnia na tle innych programów.

Wśród innych standardów dwa wydają się z punktu widzenia biblioteki szkolnej najważniejsze: możliwości tworzenia **standardowych wydruków** (jak księga inwentarzowa, księga ubytków i zestawienia do dziennika biblioteki szkolnej itp.) oraz zdolność programów do tworzenia **standardowych statystyk**. Pod tym względem możliwości generowania wydruków i raportów programy różnią się znacząco. W zasadzie każdy oferuje szereg opcji, lecz często mają one niewiele wspólnego z potrzebami bibliotek i są wyrazem fantazji programistów (niechlubnie przoduje w tym względzie Biblos i Exlibris). Ocena innych programów wypada raczej pozytywnie (Biblioteka [Progman], Co-liber) lub jest celująca (MOL, Sowa, Sowa2). Do podobnych rezultatów prowadzi sprawdzenie, czy programy potrafią tworzyć niezbędne w pracy biblioteki szkolnej statystyki (pod tym względem raczej negatywnie należy ocenić możliwości Biblosa, Co-libra i Exlibrisa).

5. Moduły i funkcje

Funkcjonalność programu bibliotecznego nie bez racji uchodzi za jedną z najważniejszych jego cech. Z praktycznego punktu widzenia ważne jest by system wspomagał w bibliotekarza w jego codziennej pracy, automatyzował powtarzalne czynności i wyręczał w pracochłonnych zadaniach. Trendem ostatnich lat jest pełna automatyzacja prac: od wyszukiwania począwszy, przez udostępnianie, katalogowanie, gromadzenie, a na automatycznym generowaniu upomnień i skontrum skończywszy. Wprawdzie różne systemy

rozwiązały te funkcje rozmaicie, stąd trudno o rzetelne porównanie. Lecz można wymienić pewien standard opcji i modułów, który ukształtował się w przeciągu ostatnich kilku i może być punktem odniesienia do oceny. Nowoczesny program biblioteczny winien oferować:

1. moduł wyszukiwawczy, obejmujący możliwość tworzenia zestawień
2. moduł udostępniania wraz z statystykami
3. moduł katalogowy
4. moduł gromadzenia (inwentarze, akcesje)
5. OPAC WWW
6. moduł bibliografii regionalnej lub bazy tematycznej
7. moduł retrokonwersji z źródeł offline (bank opisów)
8. moduł retrokonwersji z źródeł online (np. klient Z39.50)
9. klient do pracy zdalnej (katalogowanie, wypożyczalnia)
10. narzędzia do konwersji danych
11. narzędzia administracyjne
12. moduł skontrum

Do wyliczenia warto dodać powszechną zdolność programów do obsługi kodów kreskowych oraz liczne funkcje specjalne (menedżery wydruków, generatory statystyk i in.).

Niestety wyczerpująca ocena testowanych programów drogą drobiazgowych porównań jest jednak niemożliwa ze względów technicznych stąd zostaną tylko porównane wybrane opcje o kluczowym znaczeniu dla pracy biblioteki szkolnej (tab. 6).

Tab. 6 Wybrane moduły i opcje systemów dla bibliotek szkolnych							
	wyszukiwanie	wypożyczalnia	gromadzenie	katalogowanie	kartoteki	administracja	OPAC dla czytelników
MOL Optivum	indeksy swobodne o. Boole'a lista zestawienia	transakcje monity statystyki historia wyp. kody kresk. promocja klas	inwentarz ks. ubytków statystyki skontrum akcesja	ręczne internet z.39.50 bank opisów	formalna przedm.	archiwizacja ustawienia eksport import adm. bazy	OPAC www
SOWA–Szkoła	indeksy swobodne konsola o. Boole'a lista zestawienia linki	transakcje monity statystyki historia wyp. rezerwacje rozliczenia legitymacja kody kresk. promocja klas	inwentarz ks. ubytków statystyki skontrum akcesja	ręczne internet (RTK) bank opisów	formalna przedm. wydawcy języki inne	archiwizacja*** ustawienia eksport import użytkownicy adm. bazy	OPAC www
SOWA2–Szkoła	indeksy swobodne konsola o. Boole'a lista zestawienia linki	transakcje monity statystyki historia wyp. rezerwacje rozliczenia legitymacja kody kresk. promocja klas	inwentarz ks. ubytków statystyki skontrum akcesja	ręczne internet z.39.50 bank opisów	formalna przedm. systemat. inne*	archiwizacja*** ustawienia eksport import użytkownicy adm. bazy	OPAC www

Biblioteka (Progman)	indeksy swobodne o. Boole'a zestawienia	transakcje monity statystyki historia wyp. rezerwacje legitymacja kody kresk. promocja klas	inwentarz ks. ubytków statystyki skontrum akcesja	ręczne bank opisów	formalna przedm. wydawcy serie	archiwizacja ustawienia eksport import użytkownicy adm. bazy	Dod. klient (bezpł.)
Biblioteka „Biały Kruk”	filtry sortowanie swobodne zestawienia	transakcje monity statystyki historia wyp. promocja klas	inwentarz ks. ubytków statystyki	ręczne	formalna przedm. wydawcy serie	archiwizacja ustawienia import adm. bazy	Spec. klient (bezpł.)
Biblos	filtry swobodne o. Boole'a zestawienia	transakcje monity statystyki historia wyp. kody kresk. promocja klas	inwentarz ks. ubytków statystyki skontrum	ręczne internet (CV)**	przedm. systemat. wydawcy	archiwizacja ustawienia import eksport adm. bazy	Dod. klient
Co-liber	filtry swobodne o. Boole'a zestawienia lista	transakcje monity statystyki historia wyp. kody kresk. promocja klas	inwentarz ks. ubytków statystyki skontrum akcesja	ręczne bank opisów***	formalna przedm. wydawcy	archiwizacja ustawienia użytkownicy adm. serwera adm. khw	Spec. klient
Exlibris Edu	indeksy swobodne o. Boole'a zestawienia	transakcje monity statystyki historia wyp. kody kresk.	raporty* akcesja	ręczne bank opisów	przedm. systemat. wydawcy języki inne	ustawienia import użytkownicy adm. bazy	Dod. klient
<i>Źródło:</i> ustalenia własne i inf. producentów * definiowalne lub bez ograniczeń; ** metoda (kopiuj – wklej ze schowka – rozpoznaj); *** moduł dodatkowy							

Każdy z testowanych programów ma rozbudowany **moduł informacyjno-wyszukiwawczy**. Jest to o tyle zrozumiałe, że moduł ten nie bez racji uchodzi za centralną część systemu bibliotecznego. W większości programów znajdziemy mechanizmy indeksowe, możliwość wyszukiwania swobodnego, łączenia zapytań operatorami Boole'a i tworzenie wydruków. Niestety niektórym programom brakuje bardzo potrzebnego w praktyce mechanizmu list znaczonych dokumentów (Biblioteka [Progman], Biblos, Exlibris, „Biały Kruk”), niektórym natomiast mechanizmu indeksów (Co-liber i in.). Ostatecznie jedynie MOL, Sowa i Sowa2 oferują wszystkie niezbędne narzędzia i opcje.

Zestaw funkcji potrzebnych w dziale udostępniania (**wypożyczalnia**), jakie oferują testowane programy jest bardzo zbliżony. Prawie wszystkie pakiety mają sprawnie działającą wypożyczalnię (czyli moduł transakcji) z obsługą kodów kreskowych; zwykle dostępne są opcje: historia czytelnika, historia książki, wydruk monitów i funkcje statystyczne oraz specyficzna dla bibliotek szkolnych opcja „promocja”. Istnieją jednak wyjątki, np. „Biały Kruk” jako jedyny nie potrafi korzystać z kodów kreskowych, z kolei Exlibris nie oferuje opcji „promocja”. Korzystnie na tle innych wyróżniają się te programy które oferują ponadstandardowe opcje, np. „rezerwacja” i „rozliczenia” (Sowa i Sowa2) oraz legitymacja czytelnika (Sowa, Sowa2, Biblioteka [Progman]).

Porównywalny zestaw funkcji znajdziemy w module **gromadzenia** każdego z systemów. Zwykle oferowane są funkcje obsługi inwentarzy i księgi ubytków (korekta, obliczenia, wydruk wg kilku wzorów) oraz zintegrowany moduł skontrum i akcesji. Każdy system umożliwia też generowanie statystyk oraz oferuje pokaźny zestaw odpowiednich wydruków. Słabszą należy pod tym względem należy jednak ocenić program Biblos (brak akcesji, niestandardowe wydruki), „Biały Kruk” (brak akcesji i skontrum) oraz Exlibris (brak zdefiniowanych podstawowych wydruków oraz skontrum).

Największe różnice pomiędzy testowanymi programami ujawniają się dopiero przy analizie modułu **katalogowego**. Ten aspekt oceny jest jednocześnie najważniejszy, gdyż odpowiada na trzy bardzo zasadnicze pytania :

- przynosi wiedzę na temat obsługi bibliotecznych standardów (szczególnie formatów opisu), a w ślad za tym pozwala ocenić możliwości programu do współpracy z innymi systemami (w tym bankami danych);
- określa zdolność programu do poprawnej obsługi i interpretacji danych (dotyczy to w szczególności mechanizmów khw);
- pozwala poznać potencjalną zdolność systemu do obsługi procedur wymiany danych. Ten aspekt nabiera szczególnego znaczenia wobec faktu nieuchronnej migracji danych pomiędzy systemami starszej i nowszej generacji.

Większość wspomnianych problemów zostało już omówionych w poprzednim rozdziale „Obsługa norm i standardów” i zestawionych w tab. 5, lecz wymagają jeszcze kilku uściśleń. Każdy z testowanych systemów oferuje opcję „ręcznego katalogowania” w ramach swego formatu wewnętrznego. Warto jednak podkreślić, że logika nakazuje aby w systemach zautomatyzowanych stosować inną kolejność, tzn. starać się możliwie często kopiować z baz wzorcowych i unikać katalogowania ręcznego. Jest uzasadnione z dwu powodów:

- kopiowanie ze źródeł zewnętrznych trwa o wiele krócej (20-30 sekund), przez co zyskujemy na pracochłonności (praktyka przekonuje, że korzystając z tej metody czas na wprowadzenie 10 tys. rekordów można skrócić do kilku miesięcy!, podczas gdy metodą tradycyjną trwałoby to kilka lat),
- korzystanie z źródeł dobrej jakości daje gwarancję poprawności opisu (np. „Przewodnika Bibliograficznego” lub danych pozyskanych z katalogów bibliotek naukowych (NUKat, Innopac BN, KaRo).

Można ostrożnie oszacować, że metodą kopiowania pozyskamy ok. 80% potrzebnych opisów, ok. 15% – to takie, które po skopiowaniu wymagają niewielkich korekt (opisy podobne), zaś tylko 5% to takie, które należy tworzyć manualnie. W odpowiedzi na tak

sformułowane postulat dużego znaczenia nabiera zdolności programu do importu. Wśród testowanych produktów jedynie „Biały Kruk” nie stwarza takiej możliwości. Pozostałe umożliwiają przejmowanie danych z „banku” (metoda offline), a niektóre ponadto bezpośrednio z internetu z wykorzystaniem klienta z39.50. Na tym tle największe możliwości oferuje MOL i Sowa2 i Sowa (które pozwalają na pracę wg 3 metod katalogowania: ręcznej, import z „banku” i import z internetu).

Odrębną grupę problemów wyjaśnia zestawienie obsługi **kartotek wzorcowych**. Część problemów zostało już wyjaśnione w rozdziale „Obsługa norm i standardów” i zestawionych w tab. 5, lecz wymagają dalszych uściśleń. W zasadzie wszystkie programy z różnym skutkiem wykorzystują ten mechanizm, ale różnice są znaczące. Absolutne minimum wynikające ze specyfikacji MARC21 to objęcie kontrolą wzorcową: wszystkich haseł formalnych (osobowe, instytucje, imprezy i tytuły ujednolicone), tytułów ujednoliconych serii oraz haseł przedmiotowych. Niestety ujawniły pod tym względem liczne braki: większość systemów nie stosuje kontroli dla serii (pozytywnym wyjątkiem jest tylko Biblioteka [Progman]), niektóre systemy mają rażące braki – np. brak kartoteki haseł formalnych (Exlibris i Biblos), zaś niewiększą bolączką – o czym już wspomniano w poprzednim rozdziale – jest brak możliwości tworzenia odsyłaczy. Chlubnym wyjątkiem są tylko: Sowa2, MOL i Sowa, w których wspomniane mechanizmy funkcjonują względnie poprawnie.

Wśród innych funkcji ważnych z punktu widzenia bibliotekarza jest grupa problemów związanych z **administrowaniem** systemu. Jakkolwiek większość programów oferuje bardzo rozległy wachlarz narzędzi, to w bieżącej pracy przydają się tylko wybrane. Bezwzględnie koniecznym jest narzędzie do archiwizacji, którą należy systematycznie wykonywać; czasem należy wykonać import/eksport lub dodać konto użytkownika, znacznie rzadziej – szczególnie na etapie rozruchu – przydaje się zaś sięganie do modułu ustawień i zarządzania bazą. Pod tym względem wszystkie testowane programy (z wyjątkiem Exlibrisa, który nie ma opcji archiwizacja) spełniają niezbędne minimum.

Ostatnim ważnym aspektem porównań jest przeznaczony dla czytelników moduł informacyjno-wyszukiwawczy (**OPAC**). Problem ów szerzej rozwinięto już w rozdziale 2. „Ceny i wersje programów”, gdyż ma on spore znaczenie dla kalkulowania kosztów. Niemniej wato jednak dokonać kilku uzupełnień. Wśród możliwych rozwiązań producenci oferują albo specjalnego klienta, którego trzeba zainstalować, albo opcję udostępnienia katalogu w formie OPAC www. Doświadczenie ostatnich lat pokazuje, że

znacznie korzystniejszą formą katalogu dla czytelników jest OPAC www, tzn. udostępniany jako interaktywna strona www. Rozwiązanie to ma kilka niepodważalnych zalet:

- interfejs www jest bardzo intuicyjny, stąd nie zachodzi prawie nigdy konieczność szkolenia użytkowników (wystarczy krótki help na stronie www);
- w zasadzie nie istnieje racjonalny limit jednocześnie korzystających użytkowników;
- katalog udostępniany przez www jest w praktyce bardzo odporny na świadome lub nieświadome uszkodzenia ze strony czytelników;
- nie ma konieczności instalowania na komputerach użytkowników żadnego dodatkowego oprogramowania (wystarczy standardowa przeglądarka www);
- pozwala użytkownikom zaoszczędzić czas, gdyż mogą sprawdzić dostępność pozycji przez internet zanim udadzą się do biblioteki;
- pozwala czytelnikom na samodzielne monitorowanie swego konta;
- udostępnienie własnego katalogu w sieci zwiększa prestiż biblioteki.

Pozostaje jednak pytanie o koszty. Mimo, iż realny koszt utrzymania szkolnego serwera jest stosunkowo niewielki problemem może być jego całodobowa administracja. W takim przypadku można zastosować prostsze rozwiązanie i uruchomić OPAC w intranecie – czyli „internecie działającym na terenie szkoły”. Dla takiego rozwiązania serwerem może być dowolny szkolny komputer wpięty do sieci.

6. Zakończenie

Wybór systemu bibliotecznego nie jest czynnością prostą i z trudem poddaje się obiektywizacji. Na ostateczną ocenę złoży się pięć grup kryteriów:

- koszty (cena skalkulowana zgodnie z liczbą klientów, usług, opcji);
- kryteria logistyczne (liczba instalacji, dostępność kursów, serwis)
- możliwości (obsługa norm, standardów, liczba dostępnych funkcji);
- ergonomia (dostosowanie programu do czynności wykonywanych w praktyce);
- kryteria subiektywne (estetyka, doświadczenia, przyzwyczajenie do pewnych utrwalonych sposobów postępowania).

Jak łatwo skonstatować trudno o jednoznaczne oceny, gdyż w każdej bibliotece z osobna różne są potrzeby i oczekiwania, różne doświadczenia i kultura informatyczna. Nie oznacza bynajmniej, że jest to niemożliwe. **Można i należy dokonać oceny, ale tylko w odniesieniu do konkretnej biblioteki.**

Aby ułatwić proces decyzyjny najlepiej posłużyć się metodą porównawczą w formie punktowanych zestawień tabelarycznych¹¹, które należy samodzielnie wypełnić. Przykład takiego narzędzia jest tab 7.

Tab. 7 Tabela oceny								
Program	Kryteria obiektywne*		Kryteria częściowo obiektywne**			Kryteria subiektywne***		Razem
	A	B	C	D	E	F	G	
	obsługa standardów	niezbędne funkcje i moduły	kursy i serwis	dokumentacja	ergonomia	estetyka	inne	Ocena możliwości (suma A-G)
MOL Optivum								
SOWA–Szkoła								
SOWA2–Szkoła								
Biblioteka (Progman)								
Biblioteka „Biały Kruk”								
Biblos								
Co-liber								
Exlibris Edu								

* punktacja w skali 0-10; ** punktacja w skali 0-5; *** punktacja w skali 0-3;

Z uwagi na różną wagę poszczególnych kryteriów najkorzystniej punktować je w zmiennej skali: kryteria obiektywne (0–10 punktów), kryteria częściowo obiektywne (0-5) i kryteria subiektywne (0-3). Część kolumn można wypełnić bezpośrednio po wstępnym zapoznaniu się z programem (np. estetyka), inne wymagają pewnych przygotowań.

¹¹ Jest to uproszczona forma metody stosowanej dla oceny dużych systemów – szerzej: A. Jacquesson: Automatyzaacja bibliotek. Warszawa 1999, s. 74-77; S. Elman: Procedury nabywania zintegrowanych systemów bibliotecznych. Cz. 1-2. „Bibliotekarz” 1993, nr 5, s. 9-12; nr 6, s. 15-22 i in.

A. **Obsługa norm i standardów** – jak wielokrotnie podkreślano jest sprawą kluczową – stąd warto stworzyć tabelę cząstkową i spisać w niej ważne z naszego punktu widzenia cechy (stosując punktację: 2 – jest, 1 – częściowo, 0 – nie ma) a następnie je posumować, przeliczyć do skali 1–10 i przenieść do tab. 7. Wyjściowy materiał do tej części oceny zawarto w tab. 5 i skomentowano w rozdziale 4.

B. **Niezbędne funkcje i moduły** – są cechą równie ważną – w tym przypadku warto również przygotować tabelę (tabelę) cząstkowe i dokonać oceny i przeliczeń. Trudno o wprowadzenie wzorcowej opcji koniecznych w każdej bibliotece, stąd należy zastanowić się, które są niezbędne. Przykład takiego zestawienia cząstkowego zamieszczono w tab. 8. Tabel takich oczywiście może być kilka.

Tab. 8 Cząstkowa tabela oceny (niezbędne funkcje i moduły) – fragment								
	A	B	C	D	E	F		
	wyp. / zwroty / prolongata	statystyki/ wykresy	...	skontrum	kody kreskowe	...	Suma (A-F)	Przeliczenie w skali 1–10
MOL Optivum								
SOWA–Szkoła								
SOWA2–Szkoła								
Biblioteka (Progman)								
Biblioteka „Biały Kruk”								
Biblos								
Co-liber								
Exlibris Edu								
* punktacja: 2 – jest; 1 – częściowo, 0 – nie ma								

C. **Kursy, serwis** – to grupa problemów, które szerzej opisano w rozdz. 3 (tab. 3 i tab. 4). Zagadnienia te nieco trudniej poddają się obiektywizacji, gdyż w pewnej mierze zależą od geograficznej lokalizacji biblioteki i zaawansowania pracującego tam bibliotekarza. Wnikliwy czytelnik winien sprawdzić aktualną ofertę, przeanalizować pod własnym kątem potrzeby szkoleniowe (łączy koszt), odległość i dokonać oceny.

D. **Dokumentacja** – należy ocenić z naszego punktu widzenia jakość podręczników (czy są kompletne i zrozumiałe), czy programy mają menu pomocy i czy istnieje pomoc na stronie producenta itp.

E. **Ergonomia** – jest kategorią trudną do operacjonalizacji. Aby ocenić program pod tym kątem należy zainstalować wersję demonstracyjną i sprawdzić w jakim stopniu program odpowiada naszym cechom psychofizycznym, jak wpływa na wydajność i czy jest dostosowany do realnych potrzeb biblioteki. Można np. zliczyć ile potrzeba „kliknięć” myszką aby wykonać określoną czynność, np. wypożyczenie lub aby skatalogować książkę.

Ocena tej cechy programu nigdy jednak nie będzie jednoznaczna, gdyż różni użytkownicy mają różne predyspozycje i przyzwyczajenia.

F. **Estetyka** – nikogo zapewne nie trzeba przekonywać, jak wielki wpływ na wybór mogą mieć (lub mają) wzglądy estetyczne. Jakkolwiek ta kategoria oceny z punktu praktyki nie jest kluczowa, to nie należy jej bagatelizować. Interfejs, z którym będziemy obcować po kilka godzin dziennie nie może ani wprawiać w przygnębienie ani rozpraszać. Z drugiej strony nie należy przeceniać tego aspektu, gdyż nawet najestetyczniej wykonany program nie obroni się w konfrontacji z praktyką, jeśli nie spełnia wymagań praktycznych. Aby ocenić tę cechę programu należy zapoznać się w wersją demonstracyjną.

Końcowym etapem oceny jest poziome posumowanie rubryk, czego efektem będzie ranking programów pod względem „możliwości”. Nie jest to jednak ostateczni krok oceny. Warto go jeszcze uzupełnić w zestawienie wskaźnik opłacalności tzn. relacji „możliwości” do ceny systemu.

Bibliography

- W. M. Kolasa, M. Rogoż: Polskie programy biblioteczne dla małych i średnich bibliotek publicznych: raport 2002 [W:] Komputeryzacja i informacja elektroniczna w bibliotekach publicznych. Red. E. Górski. Warszawa 2003, s. 39-78
- W. M. Kolasa: Polskie systemy biblioteczne dla małych i średnich bibliotek publicznych : suplement 2004 // W: **Automatyzacja bibliotek publicznych** / red. E. Górski. – Warszawa, 2005
- Padziński: Stosowanie Polskich Norm w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych. - Warszawa, 2000.
- Jacquesson: Automatyzacja bibliotek. Warszawa 1999, s. 74-77
- S. Elman: Procedury nabywania zintegrowanych systemów bibliotecznych. Cz. 1-2. „Bibliotekarz” 1993, nr 5, s. 9-12; nr 6, s. 15-22 i in.